

Franstalige biografieën schaars zijn (en *vice versa*). Zo bekennen wij dat de diepere zin waarom Michel van Remoortel, leider van de fanfare 'les chasseurs de Binche' en lokaal componist, een notitie verdiende ons ontgaat. Een andere keer is men nogal tolerant geweest wat de stijl van de notities betreft: deze over diplomaat Adolphe Poncelet bevat nauwelijks meer dan een opsomming van zijn rapporten aan het ministerie. Een notitie als deze over Jacques Cox, oud hoogleraar en rector van de Université Libre de Bruxelles, is dan weer erg breedvoerig, al laat dit de auteur toe erg persoonlijke en vaak leuke details mee te delen. In het algemeen valt het echter met de verhouding tussen belang van de betrokkene en lengte van de aan hem/haar bestede notitie wel mee. Van sommige overduidelijk belangrijke figuren werden erg uitvoerige levensbeschrijvingen opgenomen, we vermelden: koningin Elisabeth (echtgenote en weduwe van Albert I), Camille Huysmans en Emile Vandervelde. De notitie over Elisabeth ontgoochelt: ze werd geschreven in de licht geëxalteerde stijl die vooral francofone auteurs in haar greep schijnt te krijgen wanneer het koningshuis ter sprake komt. De auteur (Georges-H. Dumont) grijpt op de koop toe ook nog de kans aan om de Franse schrijfster Colette, met wie Elisabeth (zeer tot ongenoegen van haar postume biograaf) contacten onderhield na te trappen (86). Van erg veel begrip voor de 'deuxième sexe' getuigt deze *Nouvelle biographie nationale* overigens niet, op de 102 notities gaan er welgeteld 3 over vrouwen. Daar staat tegenover dat niet minder dan 8 notities over hooggeplaatste militairen handelen. Een krijgshaftig volk, de (Franstalige?) Belgen. Terloops, voor de geschiedenis van de Noordelijke Nederlanden dient geattendeerd op de notities over cartograaf Jacob van Deventer en over de inspecteurs van waterstaat tijdens het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, Adrianus en Bernard Goudriaan.

Wat de vormgeving betreft is dit eerste deel van de vernieuwde nationale biografie zonder meer een winstpunt. Er is overduidelijk erg veel aandacht besteed aan de typografie, de illustraties (vele zijn in kleur) maken er een boek van dat niet louter als repertorium dienst zal doen. Wie ooit biografische informatie over een historisch personage nodig heeft (en voor welke historicus is dit vroeg of laat niet het geval?) is dankbaar dat dergelijke naslagwerken bestaan. De licht hagiografische toon die in vele levensbeschrijvingen nog overheerst (zie hier bijvoorbeeld deze over ingenieur Raoul Grimard, van wie wordt beweerd dat hij, indien hij nog in leven was geweest, de crisis van het Waalse staal zonder meer had voorkomen) neemt men er graag bij. Verwonderlijker is het dat nagenoeg alle notities personen betreffen die op een positieve wijze tot de grandeur van de natie hebben bijgedragen. Het selectie criterium, een belangrijke rol spelen in de nationale geschiedenis, kan toch onmogelijk in een land waarin machtsuitoefening steeds meer in de schemerzones dan in het volle daglicht haar beslag kreeg en krijgt, resulteren in een plejade van onberispelijke, voorbeeldige biografieën. Als dit een impliciet criterium is, zullen nog wel meer fanfare-dirigenten in de komende delen hun opwachting maken.

Marc Boone

W. Winter, e. a., *Geschiedenis tussen eigen ervaring en wetenschap* (Utrecht: Vulgo, 245 blz., f25,-, ISBN 90 800351 1 4).

Op 12 en 13 mei 1989 werd te Utrecht een congres gehouden met als thema 'Geschiedenis tussen eigen ervaring en wetenschap'. Ongeveer een jaar later publiceerden de organisatoren, voor het merendeel AIO's geschiedenis, een bundel met de gelijknamige titel, waarin het merendeel van de lezingen en discussies is opgenomen.

De organisatoren hebben zich laten inspireren door de in Groot-Brittannië florerende *history workshop* die zich sedert het einde van de jaren zestig inzet voor een dialoog tussen (sociale)

geschiedenis en vertegenwoordigers van de groepen waar de studies zich onder meer op richten. Het achterliggende idee is dat 'geëngageerde' geschiedschrijving moet worden gebruikt als een 'middel om de wereld om ons heen kritisch te benaderen zodat we haar beter kunnen begrijpen en er invloed op uitoefenen' (achterflap). Naast het bieden van inzicht zou geschiedenis dus ook als politiek wapen moeten fungeren. Het doel van het congres was vooral om die geëngageerde geschiedschrijving een nieuwe impuls te geven en vroegere initiatieven hier te lande nieuw leven in te blazen.

Het gaat de organisatoren er niet alleen om dat professionele historici de ervaringen van de door hen bestudeerde groepen serieus nemen, maar zeker ook dat zij met hen in contact treden, en gezamenlijk tot nieuwe vraagstellingen komen. Essentieel hierbij is dat de onderzoeker een 'expliciete politieke of morele stellingname' inneemt ten aanzien van actuele maatschappelijke problemen (5).

Naast een korte inleiding, een 'openingsverhaal' van de vice-voorzitter van de voedingsbond FNV en een reactie van de Leidse bijzonder hoogleraar filosofie en methodologie Chris Lorenz, bevat de bundel 29 bijdragen. Deze zijn gegroepeerd rond een negental thema's: arbeiders (2x), zigeuners en woonwagenbewoners (3x), jongeren (6x), Surinamers (1x), arbeidersmeisjes (3x), levensbeschouwing en vakbeweging (3x), de Turkse arbeidersbeweging (4x), moederschap (2x) en lesbische vrouwen (5x).

Hoewel de bundel zeker een aantal interessante bijdragen bevat, komt de relatie tussen 'geschiedenis' en 'eigen ervaring' maar zeer gedeeltelijk uit de verf. Dit geldt met name de thema's 'arbeiders', 'jongeren' en 'levensbeschouwing en vakbeweging'. Het betreft korte schetsen van professionele (historische) onderzoekers waarin die 'eigen ervaring' nauwelijks een rol speelt. De relatie wordt wel enigszins gelegd door zij die gebruik maken van *oral history*, doorgaans in de vorm van interviews. Het gaat hier evenwel in de meeste gevallen om een — op zich nuttige — bespreking van de voor- en nadelen van deze specifieke historische bron, maar dat is nog altijd wat anders dan een dialoog tussen professionele historici en de betrokken maatschappelijke groeperingen. De enige thema's waar daadwerkelijk van uitwisseling kan worden gesproken, waren die over woonwagenbewoners en lesbische vrouwen.

Een tweede punt van kritiek betreft de vaagheid en oppervlakkigheid van veel bijdragen. De meeste artikelen ontberen een (duidelijke) probleemstelling, waardoor de lezer bij menig thema het spoor al snel bijster raakt. De waardevoller bijdragen (met name die van Nijhof, De Rooy, Jeurgens, Laermans, De Winter, Özgüden en Meyer) blijven daardoor te geïsoleerd, zowel van elkaar als van het thema.

De derde kanttekening hangt samen met het door de organisatoren gekozen thema, met name waar het gaat om de aannames die er aan ten grondslag liggen. Om te beginnen het gewenste 'engagement' van de historicus. Deze zou zich expliciet politiek of moreel over actuele maatschappelijke problemen moeten uitspreken. Nu kan een dergelijke betrokkenheid zeker een waardevolle inspiratiebron vormen voor onderzoek. Het zou echter onjuist zijn de resultaten ervan op grond van het engagement te beoordelen. Een overdosis kan zelfs contraproductief werken. Het binnen de antropologie zo bekende *going native* heeft niet zelden tot zeer aanvechtbare studies geleid die ook voor de emancipatie van de groep in kwestie nadelige effecten kan hebben.

Bij het gebruik van geschiedenis als politiek wapen heb ik al evenzeer zo mijn twijfels. Zoals Meyer in haar bijdrage over de professionalisering van de lesbische geschiedschrijving terecht opmerkt, maant juist de geschiedenis zelf ons op dit punt tot voorzichtigheid. Reeds te veel — rechtse en linkse — regimes hebben de geschiedenis misbruikt om hun ideologie te legitimeren.

Tot slot nog enige kanttekeningen bij het nut en de noodzaak van de dialoog. De belangen van

RECENSIES

onderzoekers en onderzochten lopen lang niet altijd parallel en ze zijn soms zelfs geheel tegengesteld. Bovendien is het in veel gevallen de vraag of de onderzochte zich 'in de reconstructie moet kunnen herkennen', zoals de inleider van de FNV stelt. Hiermee loop ik vooruit op de gedegen kritiek van Lorenz, die door de organisatoren was uitgenodigd om op het congressthema in te gaan. Hij wijst er onder andere op dat 'engagement' geen toverformule is en dat een 'niet nader beargumenteerde roep om geschiedbeoefening in dienst van 'het volk' voornamelijk op de lachspieren werkt' (17). Daarnaast geeft hij een plausibele verklaring voor het geringe enthousiasme van professionele historici voor de uitgangspunten van de *history workshop* door te wijzen op de angst voor concurrentie van 'amateurs'. Het verbaast hem dan ook niet dat het uitgerekend AIO's (als relatieve buitenstaanders) zijn die het congres hebben georganiseerd.

Het siert de organisatoren dat zij deze zeer kritische bijdrage hebben opgenomen, maar het stelt tezelfder tijd teleur dat een weerwoord ontbreekt. Daarenboven wekt het verbazing dat er geen toekomstperspectief ('hoe nu verder') wordt geboden. Kan er voor het lage niveau van veel bijdragen nog begrip worden opgebracht, het ontbreken van een afsluitend artikel waarin de balans wordt opgemaakt en een perspectief geschetst, is een gemiste kans.

Leo Lucassen

J. C. P. A. van Laarhoven, e. a., ed., *Munire ecclesiam. Opstellen over 'gewone gelovigen' aangeboden aan prof. dr. W. A. J. Munier ss. cc. bij zijn zeventigste verjaardag* (Werken Limburgs geschied- en oudheidkundig genootschap XIII; Maastricht: Limburgs geschied- en oudheidkundig genootschap, 1990, 378 blz., ISBN 90 71581 04 7).

De redactiecommissie heeft de 21 auteurs van deze bundel verzocht de dagelijkse geloofspraktijk van de 'gewone gelovigen' als uitgangspunt te nemen. Bijna allen hebben zich inderdaad op alledaagse aspecten van de geloofsbeleving geconcentreerd (zij het niet steeds op de gelovigen zelf), zodat de bundel naar invalshoek een meer dan gemiddelde samenhang vertoont. Aspecten van religieuze volkscultuur komen ruimschoots aan de orde: broederschappen in en rond Sittard, bedevaarten naar sinte Lucia te Kloosterrade (oftewel Rolduc, tegen de buikloop), de reliekentoning te Trier in 1655, recepten tegen vallende ziekte (waarbij sint Cornelis een belangrijke rol speelt), alledaags gebruik van geleerde magie door de pastoor van Rijen en zijn handlangster in 1589-1590, een proces voor het Roermonds officialaat tegen onttoveringspraktijken in 1724-1726, enz. Andere bijdragen vertrekken meer vanuit normatieve bronnen. Zo komt Erasmus' preekspiegel uitvoerig aan de orde; worden de beschuldigingen geanalyseerd die in 1580-1632 bij de Maastrichter wijkmeesters werden ingebracht in het raam van het herkatholiseringsoffensief (feitelijk gewoon een vorm van disciplineren van de stadsbevolking door de overheid); wordt de sabbatsontheiliging ontleed zoals die door de predikanten werd aangeklaagd; de tuchtuitoefening in de gereformeerde gemeente Sittard (1710-1734) volgens intussen beproefd recept geanalyseerd; een preek uit 1715 over de kinderopvoeding in het juiste sociaal-culturele perspectief geplaatst (inderdaad, men hield van zijn kinderen, en het kind was echt al vóór de achttiende eeuw 'ontdekt'); het verzet tegen het 'ritualisme' (de katholisering van de Anglicaanse liturgie) in een parochie van het Londense East End beschreven; een solide documentaire aanzet gegeven tot bestudering van tussen 1840 en 1960 in Nederland gedrukte katholieke preken; worden in het Wittemer devotie- en missieblad *Het Sint Gerardusklokje* (1920-1987) veranderende geloofsvoorstellingen over de triniteit, Maria, Gerardus zelf, kerk en